

Wyrok z dnia 23 października 2003 r., V CK 387/02

Dłużnik nie może przedstawić do potrącenia Skarbowi Państwa, reprezentowanemu przez Ministra Skarbu Państwa wzajemnych wierzytelności, które ma w stosunku do innych państwowych jednostek organizacyjnych.

Sędzia SN Mirosław Bączyk (przewodniczący)

Sędzia SN Antoni Górski (sprawozdawca)

Sędzia SN Maria Grzelka

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa przeciwko „T.” S.A. w Ś. o zapłatę, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 23 października 2003 r. kasacji strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 3 kwietnia 2002 r.

uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powód – Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Skarbu Państwa wnosił o zasądzenie od pozwanej „T.” S.A. w Ś. kwoty 399 902,64 zł tytułem należności za mienie przekazane jej umową z dnia 23 grudnia 1996 r. do odpłatnego użytkowania.

Pozwana wносиła o oddalenie powództwa, powołując się na złożone powodowi w dniu 20 kwietnia 2000 r. oświadczenie o potrąceniu wierzytelności wzajemnej, którą nabyła w drodze cesji w dniu 18 kwietnia 2000 r. od Małgorzaty J. Stanowiły je zadłużenia publicznej służby zdrowia, obciążające Skarb Państwa – Wojewodę Ł. do kwoty 372 372,21 zł i Wojewoda M. do kwoty 27 530,43 zł.

Sąd Okręgowy w Świdnicy wyrokiem z dnia 9 listopada 2001 r. uwzględnił powództwo, uznając oświadczenie pozwanej o potrąceniu za bezskuteczne.

Zdaniem tego Sądu, dokonanie potrącenia w stosunku do Skarbu Państwa jest możliwe tylko wtedy, gdy przestawiona do potrącenia wierzytelność związana jest z działalnością tej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa, która wystąpiła z roszczeniem. W sprawie niniejszej taka tożsamość jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa jako wierzyciela i jednocześnie dłużnika strony pozwanej nie zachodzi, co czyni potrącenie wierzytelności pozwanej niedopuszczalnym.

Na skutek apelacji strony pozwanej od tego orzeczenia Sąd Apelacyjny we Wrocławiu wyrokiem z dnia 3 kwietnia 2002 r. zmienił je i oddalił powództwo, wychodząc z założenia, że skoro stosownie do art. 29 ust 1 w związku z art. 25 ust. 2 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. Nr 141, poz. 943, ze zm.) ochrona interesów Skarbu Państwa – z wyjątkiem spraw, które na mocy odrębnych przepisów przypisane są innym działom – należy do Ministra Skarbu Państwa, to pozwana spółka skutecznie dokonała potrącenia w stosunku do właściwej *stationis fisci* – Ministra Skarbu Państwa, będącej wierzycielem spółki i jej dłużnikiem, zobowiązanym jako organ właściwy Skarbu Państwa do spłaty przejętych zobowiązań publicznej służby zdrowia. Niezależnie od tego Sąd Apelacyjny stwierdził, że podmiot pozostający na zewnątrz finansowo-organizacyjnego układu państwa nie ma obowiązku uwzględniania w swoich działaniach gospodarczych skomplikowanego systemu połączeń pomiędzy państwowymi jednostkami organizacyjnymi, a co za tym idzie ustalania tożsamości tych jednostek i liczenia się z tym, czy nadające się do potrącenia wierzytelności są związane z tą samą *statione fisci*.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżył kasacją powód, zarzucając mające wpływ na treść orzeczenia uchybienia procesowe w postaci naruszenia art. 213 § 1 i art. 233 § 1 k.p.c. Zarzucił także naruszenia następujących przepisów: art. 498 § 1 i 2 k.c., art. 80 ust. 1 ustawy z dnia 14 października 1998 r. – Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. Nr 133, poz. 872, ze zm.), art. 65 § 1 i 2 ustawy z dnia 21 stycznia 2000 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem administracji publicznej (Dz.U. Nr 12, poz. 136, ze zm.), art. 25 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (jedn. tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 159, poz. 1548 ze zm.) oraz art. 67 ust. 1 ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych (Dz.U. Nr 15, poz. 1014, ze zm.).

Na tych podstawach powód wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o jego zmianę przez uwzględnienie powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przede wszystkim nie można zgodzić się z ogólnym stwierdzeniem Sądu Apelacyjnego, wyrażającym akceptację dla głoszonego przez niektórych przedstawicieli doktryny poglądu o dopuszczalności przedstawienia przez dłużnika Skarbu Państwa do potrącenia swojej wierzytelności niezależnie od tego, czy wierzytelność ta związana jest z działalnością tej samej *stationis fisci*, która dochodzi od dłużnika własnej należności. Pogląd ten odrzucany był już w judykaturze, pochodzącej z okresu gospodarki planowo-rozdzielczej (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 1952 r., C 798/52, OSN 1953, nr 2, poz. 53, z dnia 18 marca 1958 r., I CR 350/57, OSPiKA 1958, nr 6, poz. 158 lub z dnia 30 kwietnia 1959 r., II CR 920/58, "Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny" 1960, nr 2, s. 399). W warunkach gospodarki rynkowej przeciwstawił się temu stanowisku Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 1 czerwca 1994 r., II UZP 32/93 (OSNCP 1994, nr 7-8, poz. 150) oraz w wyroku z dnia 12 października 2000 r., IV CKN 144/00 (OSNC 2001, nr 4, poz. 60), stwierdzając, że ze względu na wielość państwowych jednostek organizacyjnych należy przyjąć zasadę, iż przesłanka wzajemności z art. 498 § 1 k.c. jest spełniona wtedy, gdy obie wierzytelności, tj. wierzytelność wobec Skarbu Państwa, i wierzytelność Skarbu Państwa, są związane z tą samą państwową jednostką organizacyjną.

Zdaniem Sądu Najwyższego rozpoznającego niniejszą sprawę, za trafnością stanowiska wyrażonego w tych orzeczeniach przemawia przede wszystkim wzgląd na podstawową funkcję potrącenia, którą jest realizacja w uproszczony sposób wzajemnego roszczenia w piśmiennictwie określana mianem funkcji egzekucyjnej. Specyfika Skarbu Państwa jako osoby prawnej polega m.in. na tym, że nie ma ona organu uprawnionego do jej reprezentowania, dlatego w art. 67 § 2 k.p.c. postanowiono, że za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe ta jednostka organizacyjna, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie lub organ jednostki nadrzędnej.

W orzecznictwie przywiązuje się do kwestii reprezentowania Skarbu Państwa istotne znaczenie, obarczając sąd obowiązkiem dbania z urzędu o to, aby w procesie działała właściwa jednostka organizacyjna, gdyż prowadzenie sprawy z

udziałem jednostki niezwiązanej z dochodzonym roszczeniem stanowi uchybienie procesowe mogące mieć wpływ na wynik sprawy, a w niektórych przypadkach może uzasadniać zarzut pozbawienia możliwości obrony praw Skarbu Państwa, skutkujący nieważnością postępowania (por. wyrok z dnia 22 stycznia 2003 r., II CKN 1103/00, nie publ.). Skoro zatem w procesie można dochodzić roszczenia tylko z udziałem właściwej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa, to i potrącenie wzajemnej wierzytelności, jako forma realizacji roszczenia, może być dokonane tylko w stosunku do *stationis fisci*, z której działalnością wiąże się wzajemna wierzytelność. Warto dodać, że wątpliwości w tym względzie przeciął ustawodawca w ustawie z dnia 5 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa, ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 240, poz. 2055), w art. 17c ust. 1 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa (Dz.U. Nr 106, poz. 493 ze zm.) zastrzegł bowiem wyraźnie, że potrącenie z wierzytelności Skarbu Państwa przysługującej danemu podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa może być dokonane, jeżeli potrącana wierzytelność wzajemna przysługuje wobec tego samego podmiotu reprezentującego Skarb Państwa. Wprawdzie regulacja ta nie ma mocy wstecznej, ale stanowi usankcjonowanie dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego, w związku z czym należy przyjąć, że odmienne stanowisko zaprezentowane w zaskarżonym wyroku jest nietrafne, co czyni usprawiedliwionym zarzut kasacji naruszenia art. 498 k.c.

Uzasadniony jest także zarzut naruszenia art. 25 ustawy o działach administracji rządowej, wykładanego w ten sposób, że przyznaje on Ministrowi Skarbu Państwa generalną kompetencję do wykonywania ochrony interesów Skarbu Państwa. W orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. wyrok z dnia 30 stycznia 2001 r., I CKN 1058/98, nie publ. oraz uchwałę z dnia 29 czerwca 2000 r., III CZP 19/00, OSP 2001, nr 3, poz. 44), a także w piśmiennictwie dotyczącym tematyki reprezentacji procesowej Skarbu Państwa, przyjmuje się interpretację odmienną, zwężającą uprawnienia Ministra Skarbu Państwa. Podkreśla się, że z tego przepisu nie można wyprowadzać normy, pozwalającej na przyjęcie istnienia domniemania, iż wszelkie interesy Skarbu Państwa – z wyjątkiem spraw przypisanych wyraźnie innym działom – chroni Minister Skarbu Państwa. Właściwość tego Ministra ogranicza się do tej części mienia Skarbu Państwa, którą

dysponuje, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Oznacza to, że wbrew założeniu przyjętemu w zaskarżonym wyroku, nie ma podstaw do uznania, iż Minister Skarbu Państwa jest generalnym reprezentantem mienia należącego do Skarbu Państwa, a zatem nie jest też trafne stanowisko, że można skutecznie przedstawić mu do potrącenia wzajemne wierzytelności, które ma podmiot w stosunku do innych państwowych jednostek organizacyjnych. (...)

Z tych przyczyn orzeczono, jak w sentencji.